

راهنمای
زبانهای باستانی ایران
جلد اول: متن

دکتر محسن ابوالقاسمی

تهران

۱۳۸۵

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)

ابوالقاسمی، محسن

راهنمای زبانهای باستانی ایران / محسن ابوالقاسمی. — تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت): ۱۳۷۵.

۲ ج.: مصور، نمونه. — (وسعت): ۱۷۴: باستان‌شناسی؛ (۳)

ISBN 964-459-174-7

بها: ۱۸۵۰۰ ریال.

A Manual of Old Iranian Languages.

عنوان پشت جلد به انگلیسی:

کتابنامه.

۱. زبانهای ایرانی. راهنمای آموزشی. ۲. زبانهای ایرانی. واژه‌نامه‌ها. ۳. زبانهای ایرانی. واژه‌نامه‌ها. فارسی. الف. فروست. ب. عنوان.

PIR ۵۵ الف ۲/۲

۱۱۷۹ الف ۰/۰۰۰۷ فا ۴

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)

راهنمای زبانهای باستانی ایران (جلد اول)

دکتر محسن ابوالقاسمی

چاپ اول: تابستان ۱۳۷۵

چاپ چهارم: تابستان ۱۳۸۵

تعداد: ۱۰۰۰

حرروفچینی و لیتوگرافی: سمت

چاپ: مهر (قم)

قیمت: ۱۸۵۰۰ ریال. در این نوبت چاپ قیمت مذکور ثابت است و فروشنندگان و عوامل توزیع مجاز به تغییر آن نیستند.

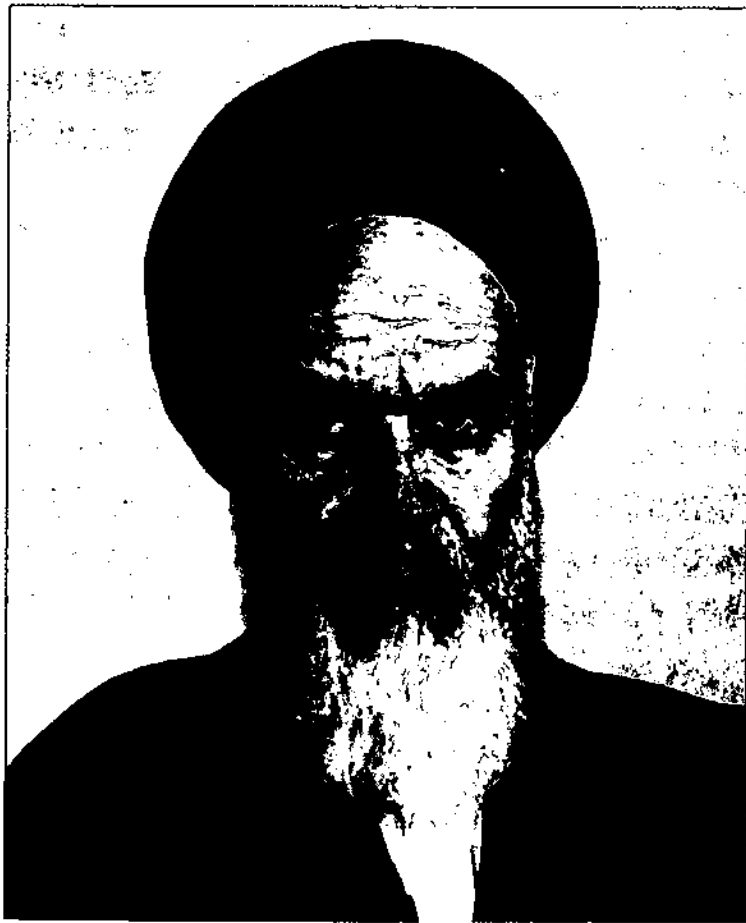
آدرس ساختمان مرکزی: تهران، بزرگراه جلال آل احمد، غرب پل یادگار امام (ره)، روبروی پمپ گاز، کدپستی ۱۴۶۳۶، تلفن ۰۲-۴۴۲۴۶۲۵۰.

www.samLac.ir

info@samLac.ir

کلیه حقوق اعم از چاپ و تکثیر، نسخه‌برداری، ترجمه و جز اینها برای «سمت» محفوظ است (نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است).

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ما تا تمام حیثیت خودمان را نفهمیم، نفهمیم ما چی بودیم، ما در تاریخ چه بودیم،
چه هستیم، چه داریم، تا اینها را نفهمیم استقلال نمی توانیم پیدا کنیم، تا فکر شما
مستقل نباشد کشور شما مستقل نمی شود.

صحیفه نور؛ ج ۶، ص ۱۴۳

سخن «سنت»

یکی از اهداف مهم انقلاب فرهنگی، ایجاد دگرگونی اساسی در دروس علوم انسانی دانشگاهها بوده است و این امر، مستلزم بازنگری منابع درسی موجود و تدوین منابع مبنایی و علمی معتبر و مستند با در نظر گرفتن دیدگاه اسلامی در مبنای و مسائل این علوم است.

ستاد انقلاب فرهنگی در این زمینه گامهایی برداشته بود، اما اهمیت موضوع اقتضا می کرد که سازمانی مخصوص این کار تأسیس شود و شورای عالی انقلاب فرهنگی در تاریخ ۶۳/۱۲/۷ تأسیس «سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها» را که به اختصار «سنت» نامیده می شود، تصویب کرد.

بنابراین، هدف سازمان این است که با استمداد از عنایت خداوند و همت و همکاری دانشمندان و استادان متعهد و دلسوز، به مطالعات و تحقیقات لازم بپردازد و در هر کدام از رشته های علوم انسانی به تألیف و ترجمه منابع درسی اصلی، فرعی و جنبی اقدام کند. دشواری چنین کاری بر دانشمندان و صاحب نظران پوشیده نیست و به همین جهت مرحله کمال مطلوب آن، باید بتدریج و پس از انتقادات و یادآوریهای پیاپی ارباب نظر به دست آید و انتظار دارد که این بزرگواران از این همکاری دریغ نورزند.

کتاب حاضر که به منظور آموزش زبانهای باستانی تدوین شده به عنوان منبع اصلی دروس «زبان فارسی باستان و فارسی میانه» برای دانشجویان دوره کارشناسی رشته باستانشناسی، و منبع اصلی «تحقیق در زبان و ادبیات باستانی ۱ و ۲» برای دانشجویان دوره دکتری رشته ادبیات فارسی و منبع اصلی دروس «زبان فارسی میانه، فارسی باستان و اوستایی» برای دانشجویان دوره کارشناسی ارشد رشته فرهنگ و زبانهای باستانی در نظر گرفته شده است. امید است علاوه بر جامعه دانشگاهی، سایر علاقه مندان نیز از آن استفاده کنند.

از استادان و صاحب نظران ارجمند تقاضا می شود با همکاری، راهنمایی و پیشنهادهای اصلاحی خود، این سازمان را در جهت اصلاح کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار مورد نیاز جامعه دانشگاهی جمهوری اسلامی ایران یاری دهند.

فهرست مطالب

پیشگفتار

۱

بخش اول: زبانهای ایرانی باستان

۵

فصل اول: اوستایی

ترجمه‌های اوستا (۷)، الفبای اوستا (۹)، منتهای اوستایی (۱۰)، ماه نیایش (۱۰)، ترجمه ماه نیایش (۱۳)، آبان‌یشت (۱۴)، ترجمه آبان‌یشت (۲۰)، بهرام‌یشت (۲۱)، ترجمه بهرام‌یشت (۲۵)، وندیداد (۲۷)، ترجمه وندیداد (۳۲)، کرده پنجم و سپرد (۳۵)، ترجمه کرده پنجم و سپرد (۳۶)، یسنا (۳۶)، الف هات ۱۴ (۳۶)، ترجمه هات ۱۴ (۳۸)، ب هات ۲۷ (بندهای ۱۳ و ۱۴ و ۱۵) (۳۸)، ترجمه هات ۲۷ (۳۹)، ج هات ۳۵ (۴۰)، ترجمه هات ۳۵ (۴۳)، د هاتهای ۲۹ و ۴۴ (۴۵)، ترجمه هات ۲۹ (۵۰)، ترجمه هات ۴۴ (۵۹).

یادداشتها (۶۳)

کتابنامه (۶۷)

۶۹

فصل دوم: فارسی باستان

الفبای فارسی باستان (۷۰)، الفبای میخی فارسی باستان (۷۱)، منتهای فارسی باستان (۷۷)، کتیبه تچر (۷۷)، متن کتیبه تچر با حرف نویسی و آوانویسی (۷۸)، ترجمه کتیبه تچر (۷۹)، کتیبه لوحه‌های زرین و سیمین آپادانا (۷۹)، حرف نویسی و آوانویسی کتیبه DPh (۸۰)، ترجمه کتیبه DPh (۸۱)، کتیبه‌های داریوش بزرگ بر دیوار جنوبی صفت تخت جمشید (۸۱)، حرف نویسی و آوانویسی کتیبه DPd (۸۲)، ترجمه کتیبه DPd (۸۴)، کتیبه داریوش بزرگ بر کوه بیستون (۸۵)، حرف نویسی و آوانویسی سطرهای ۲۶ تا ۶۱ ستون

اول (۹۶)، حرف‌نویسی و آوانویسی سطرهای ۲۱ تا ۷۵ ستون سوم (۱۰۱)، ترجمه سطرهای ۲۶ تا ۶۱ ستون اول (۱۰۷)، ترجمه سطرهای ۲۱ تا ۷۵ ستون سوم (۱۰۸)، کتیبه داریوش بزرگ و خشایارشا برکوه الوند (۱۱۰)، حرف‌نویسی و آوانویسی کتیبه داریوش بزرگ (۱۱۲)، ترجمه کتیبه داریوش بزرگ (۱۱۳)، کتیبه خشایارشا در آپادانا (۱۱۳)، حرف‌نویسی و آوانویسی کتیبه خشایارشا (۱۱۵)، ترجمه کتیبه خشایارشا (۱۱۷).

یادداشتها (۱۱۹)

بخش دوم: زبانهای ایرانی میانه

۱۲۴

فصل سوم: پهلوی اشکانی

الفبای پهلوی اشکانی (۱۲۶)، حرف‌نویسی الفبای پهلوی اشکانی (۱۲۶)، آوانویسی الفبای پهلوی اشکانی (۱۲۷)، الفبای مانوی (۱۲۸)، حرف‌نویسی الفبای مانوی (۱۲۸)، آوانویسی الفبای مانوی (۱۲۸)، منتهایی از پهلوی اشکانی و مانوی (۱۳۰)، کتیبه اردشیر در نقش رستم (۱۳۰)، حرف‌نویسی (۱۳۰)، آوانویسی (۱۳۰)، ترجمه کتیبه (۱۳۰)، کتیبه شاپور در نقش رجب (۱۳۰)، حرف‌نویسی (۱۳۱)، آوانویسی (۱۳۱)، ترجمه کتیبه (۱۳۱)، کتیبه شاپور در حاجی‌آباد (۱۳۱)، حرف‌نویسی (۱۳۲)، آوانویسی (۱۳۳)، ترجمه کتیبه (۱۳۳)، کتیبه اردوان در شوش (۱۳۴)، حرف‌نویسی (۱۳۵)، آوانویسی (۱۳۵)، ترجمه کتیبه (۱۳۵)، قطعه‌هایی مشور از پهلوی اشکانی ترفانی (۱۳۵)، قطعه اول (۱۳۵)، حرف‌نویسی (۱۳۶)، آوانویسی (۱۳۶)، ترجمه قطعه (۱۳۶)، قطعه دوم (۱۳۶)، حرف‌نویسی (۱۳۶)، آوانویسی (۱۳۷)، ترجمه قطعه (۱۳۷)، قطعه سوم (۱۳۸)، حرف‌نویسی (۱۳۸)، آوانویسی (۱۳۹)، ترجمه قطعه (۱۴۰)، قطعه‌هایی از اشعار مانوی (۱۴۱)، قطعه اول (۱۴۱)، حرف‌نویسی (۱۴۱)، آوانویسی (۱۴۲)، ترجمه قطعه (۱۴۳)، قطعه دوم (۱۴۳)، حرف‌نویسی (۱۴۴)، آوانویسی (۱۴۵)، ترجمه قطعه (۱۴۵)، قطعه سوم (۱۴۶)، حرف‌نویسی (۱۴۷)، آوانویسی (۱۴۷)، ترجمه قطعه (۱۴۷)، قطعه چهارم (۱۴۸)، حرف‌نویسی (۱۴۸)، آوانویسی (۱۵۰)، ترجمه قطعه (۱۵۱).

الف) فارسی میانه کتیبه‌ای (۱۵۶)، الفبای فارسی میانه کتیبه‌ای (۱۵۷)، حرف نویسی الفبای فارسی میانه کتیبه‌ای (۱۵۷)، آوانویسی الفبای فارسی میانه کتیبه‌ای (۱۵۸)، متنهایی از فارسی میانه کتیبه‌ای (۱۵۹)، کتیبه اردشیر در نقش رستم (۱۵۹)، حرف نویسی (۱۵۹)، آوانویسی (۱۵۹)، ترجمه کتیبه (۱۵۹)، کتیبه شاپور در نقش رجب (۱۵۹)، حرف نویسی (۱۶۰)، آوانویسی (۱۶۰)، ترجمه کتیبه (۱۶۰)، کتیبه شاپور در حاجی آباد (۱۶۱)، حرف نویسی (۱۶۱)، آوانویسی (۱۶۲)، ترجمه کتیبه (۱۶۳)، ب) فارسی میانه مسیحی (۱۶۳)، حرف نویسی الفبای فارسی میانه مسیحی (۱۶۴)، آوانویسی الفبای فارسی میانه مسیحی (۱۶۴)، چند جمله از زیور ۱۲۸ (۱۶۵)، حرف نویسی (۱۶۶)، آوانویسی (۱۶۶)، ترجمه زیور (۱۶۶)، ج) فارسی میانه زردشتی (۱۶۷)، پازند (۱۶۷)، الفبای فارسی میانه زردشتی (۱۶۸)، حرف نویسی الفبای فارسی میانه زردشتی (۱۶۸)، آوانویسی الفبای فارسی میانه زردشتی (۱۷۰)، متنهایی از فارسی میانه زردشتی (۱۷۱)، زندآبان نیایش (۱۷۱)، حرف نویسی (۱۷۴)، آوانویسی (۱۷۶)، ترجمه متن (۱۷۷)، ارداویرافنامه (۱۷۹)، حرف نویسی (۱۸۷)، آوانویسی (۱۹۴)، ترجمه متن (۲۰۱)، کارنامه اردشیر بابکان (۲۰۷)، حرف نویسی (۲۱۶)، آوانویسی (۲۲۳)، ترجمه متن (۲۳۰)، پازند (۲۳۵)، ترجمه متن (۲۳۶)، د) فارسی میانه ترفانی (۲۳۷)، الفبای مانوی (۲۳۷)، حرف نویسی الفبای مانوی (۲۳۷)، آوانویسی الفبای مانوی (۲۳۸)، نمونه‌هایی از نوشته‌های مانوی (۲۳۹)، قطعه اول (۲۳۹)، حرف نویسی (۲۴۰)، آوانویسی (۲۴۲)، ترجمه قطعه (۲۴۳)، قطعه دوم (۲۴۴)، حرف نویسی (۲۴۵)، آوانویسی (۲۴۵)، ترجمه قطعه (۲۴۶)، قطعه سوم (۲۴۶)، حرف نویسی (۲۴۶)، آوانویسی (۲۴۸)، ترجمه قطعه (۲۵۰)، شعر در فارسی میانه (۲۵۲)، آوانویسی (۲۵۳)، ترجمه قطعه (۲۵۳).

شرح نشانه‌های الفبایی

نشانه	شرح	نشانه	شرح
a	فتحه	r	ر
ā	واو فارسی امروز ایران در «شاد».	ʔ	ʔ، مانند مصوتها تلفظ می‌شود، یعنی در ادای آن مخرج باز است.
a	واو عربی در «شاعره».	s	س
ā	ان فرانسوی an	ʃ	ص
ā	ان انگلیسی aw	ʒ	ش
b	ب	t	ت
c	ص	t̪	ت، در پایان واژه‌های اوستایی می‌آید.
ĉ	چ	T̪	ط
c	چ	u	۱. ضمه عربی، ۲. «و» فارسی امروز ایران در «دوره».
ç	س	ū	واو معروف، بلندتر از u عربی.
d	د	v	در الفبای اوستایی به جای w می‌آید.
ð	ذ	w	انگلیسی w
e	کسره فارسی امروز ایران.	x	خ
ē	یای مجهول، بلندتر از e.	xʷ	ادای آن چون «خ» شروع می‌شود و مانند «w» پایان می‌پذیرد.
ə	کسره در «سه».	y	«ی» در «یک».
ē	کسره در «دل».	z	ز
f	ف	ž	ژ
g	گ	β	ب
γ	غ	θ	ث
h	ه	hʷ	خ
H	ح	o	«الف» است، a و ā تلفظ می‌شود.
i	۱. کسره عربی، ۲. «ی» در «پیر».	c	۱. ع در هزوارش‌ها، ۲. در الفبای مسانوی در آغاز واژه می‌آید و ا تلفظ می‌شود.
ī	یای معرف نامیده می‌شود، «ی» در «پیر».	ɹ	ا نشانه کوتاه بودن مصوت و - نشانه بلند بودن آن است. هنگامی که ɹ روی مصوتی گذاشته شود، مصوت هم کوتاه و هم بلند به شمار می‌آید:
j	ج	ā = ā	
k	ک	u	نشانه هجای کوتاه.
l	ل	-	نشانه هجای بلند.
m	م		
n	ن		
ŋ	«نگ» در «چنگ».		
ŋʷ	«نگ» در «چنگ».		
o	ضمه فارسی امروز ایران.		
ō	واو مجهول، بلندتر از o.		
p	پ		
q	ق		

پیشگفتار

کتاب راهنمای زبانهای باستانی ایران در دو جلد تألیف شده است: جلد نخست متنها را دربرمیگیرد. متنها از زبانهای ایرانی باستان: اوستایی و فارسی باستان و از زبانهای ایرانی میانه: پهلوی اشکانی و فارسی میانه است. متنهای برگزیده شده از همه بخشها و گونه‌های مختلف اوستایی و فارسی باستان و پهلوی اشکانی و فارسی میانه است. در آغاز هر متن شرحی درباره آن آمده است. برخی از متنها به الفبای اصلی و همراه با حرف‌نویسی و آوانویسی و ترجمه است. جلد دوم دستور زبانهای ایرانی باستانی و میانه را با واژه‌نامه دربرمیگیرد. برای هر یک از زبانهای اوستایی و فارسی باستان و پهلوی اشکانی و فارسی میانه واژه‌نامه‌ای جداگانه تنظیم شده است. در واژه‌نامه صورت آوانویسی شده واژه‌ها آمده است. ترتیب الفبای هر یک از واژه‌نامه‌ها در آغاز آنها آمده است. به خواننده این کتاب توصیه می‌شود پیش از شروع به خواندن این کتاب به تاریخ زبان فارسی (سازمان «سمت»، تهران، ۱۳۷۳) تألیف نگارنده مراجعه کند.

محسن ابوالقاسمی